

Пендюра Максим Миколайович,
завідувач кафедри теорії держави
та права Національної академії
внутрішніх справ, кандидат юридичних
наук, доцент

**АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ МЕХАНІЗМУ ПРАВОВОГО
Й ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ
ОСВІТИ ЗВО ЗІ СПЕЦИФІЧНИМИ УМОВАМИ
НАВЧАННЯ В НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНІЙ ПРАКТИЦІ
ПРАЦІВНИКІВ КАФЕДРИ ТЕОРІЇ ДЕРЖАВИ
ТА ПРАВА НАВС**

Національне виховання, забезпечує кожній нації найширшу демократизацію освіти, коли її творчі сили не будуть покалічені, а, значить, дадуть нові оригінальні, самобутні скарби задля вселюдного поступу: воно через пошану до свого народу виховує в дітях пошану до інших народів...

Софія Русова

Серед загальноакадемічних кафедр Національної академії внутрішніх справ, які забезпечують фундаментально-методологічну, інтегративну, юридичну підготовку юристів і правоохоронців, виокремлюється кафедра теорії держави та права, яка була створена у 1989 році, пройшла у складі академії непростий шлях перетворень і на сьогодні склалася як потужний та самодостатній науково-педагогічний колектив, який ефективно забезпечує не лише освітній процес, але й на достатньо високому рівні здійснює за напрямками роботи організаційну, методичну, наукову, соціально-виховну та оперативно-службову діяльність.

На кафедрі протягом її функціонування працювали і працюють небайдужі викладачі, справжні фахівці своєї справи, творчі, натхненні, душевні, відкриті. Це однодумці єдиної мети, але із плюралістичними підходами, які прагнуть крізь призму міжнародних та національних освітніх стратегій, програм і положень із урахуванням викликів та загроз в сфері безпеки і оборони держави передати здобувачеві вищої освіти весь свій досвід, сформувані на засадах гуманізму, демократичності, справедливості, толерантності, освічену та глибокоморальну особистість, справжнього правоохоронця, яка реалізувала б їхні

мрії та вимоги громадянського суспільства про щасливу незалежну Україну [1, с. 10]. Тож, тема нашого наукового заходу, яка піддається сьогодні обговоренню, а саме проблеми правового виховання, формування особистості правоохоронця на засадах патріотизму є не лише продовженням пріоритетного напрямку концепції розвитку структурного підрозділу академії, але й головною метою в повсякденній науково-педагогічній діяльності [12, с. 116]. Особливо гостро та актуально ця проблема набуває різнорівневого та міжвідомчого вивчення, удосконалення, зараз, коли держава Україна піддалася відкритій агресії з боку Російської Федерації.

До дослідження інституту правового виховання населення в педагогічній, психологічній практиці, юриспруденції, в різні періоди часу зверталось багато зарубіжних та вітчизняних науковців таких, як А. С. Макаренко, В. О. Сухомлинський, К. Д. Ушинський, професори В. Д. Бабкін [13], О. Ф. Гранін, М. Д. Касьяненко [4], Л. С. Нечипоренка, Я. В. Подоляк [5], П. М. Рабінович [15], Ю. І. Римаренко, Б. Г. С'єдін, М. О. Супрун [2], В. Я. Тацій [23], та ін., які з'ясовували завдання, мету, зміст, принципи, функції, засоби, форми, методи, ефективність та критерії його виміру [2, с. 4]

Кардинальні ідеологічні зміни в дослідженнях проблем правового виховання відбуваються на початку 90-х років ХХ століття, коли Україна проголосила себе незалежною державою. Різноманітні аспекти правового виховання населення того часу знайшли своє висвітлення в працях В. В. Головченка, Г. І. Неліп, М. І. Неліпа, К. М. Левківського, Є. І. Федика та ін. [14; 15], у підручниках з теорії держави і права В. В. Копейчикова, В. О. Котюка, М. М. Марченка, О. Л. Слюсаренко та ін. [3]. З філософської точки зору правове виховання розглядали В. С. Каптарь, В. А. Чефранов, М. Й. Штангрет та ін. [6; 7; 8].

Також, змістовні дослідження були проведені українськими фахівцями, що спеціалізуються на проблемах правового і патріотичного виховання курсантів (слухачів) та студентів ЗВО МВС України, зокрема: В. Г. Андросюком, М. І. Ануфрієвим, О. М. Бандуркою, Я. Ю. Кондратьєвим, О. Д. Тихомировим, О. М. Ярмишем та ін.) [2, с. 5]. Значною подією в розробці теорії та методології правового виховання фахівців органів і підрозділів МВС стала монографія А. М. Столяренка «Юридическая педагогика» [9].

Разом із цим, розкриваючи змістовно тему цієї публікації, варто відмітити, що крізь призму поступу структурного підрозділу академії, кафедра теорії держави та права та її працівники ніяким чином не залишались осторонь від складного процесу виховання здобувачів вищої освіти, а завжди були в авангарді наукового ядра держави Україна, всіляко досліджували та впроваджували в освітньо-наукову і соціально-виховну діяльність навчанців і слухачів різні способи та методи. Серед найбільш визнаних науковців кафедри, які досліджували проблематику теорії держави і права, законності, дисципліни, поведінки, етики та естетики, правового виховання і правової культури здобувачів вищої освіти ЗВО МВС України були та залишаються на сьогоднішній день Олексій Федорович Гранін, Олена Леонідівна Слюсаренко, Григорій Герасимович Потапов, Сергій Михайлович Легуша [1; 10].

Так, зокрема в науковій творчості професора Олексія Граніна був притаманний постійний пошук нових підходів до вирішення проблем загальної теорії держави та права. Зокрема, він, чи не найперший серед теоретиків права, ще у 1975 році у дисертаційному дослідженні на здобуття вченого ступеня доктора юридичних наук узагальнив результати галузевих досліджень і започаткував послідовне теоретичне осмислення проблем правоохоронної діяльності; специфіки організації і діяльності міліції; гарантій забезпечення законності в її діяльності тощо. Із застосуванням діяльнісного підходу до зазначених проблем, а саме цей підхід, як до речі й системний та аксіологічний, найбільш цікавив Олексія Федоровича, він дослідив методи та форми забезпечення діяльності органів внутрішніх справ, механізми застосування ними норм права, питання співвідношення законності та доцільності, ініціативи працівників органів внутрішніх справ, особливості їх професійної свідомості та інші складові цих проблем.

Значення, яке він надавав саме цій проблематиці чітко витікає із спрямованості його публікацій тих років. Так, у 1963 році вийшла наукова праця присвячена законності, як провідному принципу організації і діяльності міліції; 1966–1968 роках досліджує проблеми правової культури працівників органів внутрішніх справ і проблеми законності в їх

діяльності, результатом чого стають праці щодо дисципліни в органах МООП та її ролі в укріпленні законності (1967) та щодо правової культури працівника органів внутрішніх справ (1969); 1969–1970 роках спрямовує свої творчі зусилля на вивчення протиріч, правопорушень, ініціативи і оперативного ризику в діяльності органів внутрішніх справ. Публікуються праці присвячені проблемам законності і правопорядку (1970); 1972–1973 роках в центрі його уваги суспільний порядок, правове виховання, правосвідомість, примус і переконання в діяльності органів внутрішніх справ, і відповідно виходять публікації щодо переконання і примусу у правоохоронній діяльності (1973). Поряд з вище названими напрямками він вивчає проблеми структури суспільного порядку, соціальні відхилення, правове виховання, оптимізацію навколишнього правового середовища, правовий прогрес тощо. Другий напрям наукових досліджень Олексія Федоровича був – аксіологічні проблеми права, зокрема – правова культура, правове виховання, правовий прогрес, у їх різноманітних зв'язках та аспектах. І знову слід підкреслити, що й у розробці проблем правової культури та правового прогресу він був, щонайменше, серед перших. Його праця «Правовая культура работника учреждений внутренних дел (1969 р.), у подальшому використовувалась майже усіма дослідниками цієї проблеми [10].

На початку та в середині 90-х років ХХ століття в умовах патріотичного вибуху українського суспільства, отримання очікуваної самостійності та незалежності, кафедру поповнили досвідчені освітяни і працівники різних правоохоронних органів, державних освітніх і дослідних установ. Потужний вклад в правове виховання здобувачів вищої освіти, працівників МВС України, які в той час проходили підвищення кваліфікації, перекваліфікацію внесли професори, доценти Олена Слюсаренко, Олексій Карпов, Сергій Лисенков, Леонід

Самофалов, Олександр
Осауленко, Григорій Потапов,
Володимир Копейчиков,
Олексій Шмоткін, Анатолій
Олійник, Віктор Чурпіта,
Олександр Тихомиров,
Станіслав Гусарев, Ростислав
Калюжний, Анатолій Колодій,
Олександр Мурашин,
Володимир Шилінгов, Юрій

Бондар, Юрій Прокопенко [1, с. 13]. Своїми професійними знаннями, вміннями та навичками, завзятістю, чувством гумору, простотою спілкування, вони не лише створювали духовну атмосферу затишної кафедральної сім'ї, а й передавали її в аудиторію до вихованців, аспірантів, ад'юнктів/ докторантів, практичних працівників правоохоронних органів. Вимогливість, об'єктивність та справедливість були та залишаються у прийдешніх науково-педагогічних працівників кафедри тими якостями, що виховували у здобувачів вищої освіти в першу чергу людяність з високими моральними засадами.

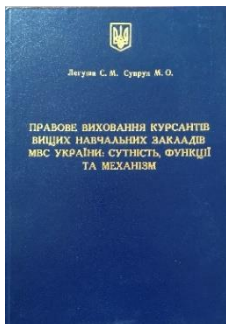
Саме завдяки таким підходам навчання і виховання, на початку та в середині двохтисячних ХХІ століття, на кафедрі зайшли та продовжили примножувати золоту скарбничку, багато молодих аспірантів та ад'юнктів/ докторантів, викладачів-методистів і викладачів, які склали омолоджений та міцний її якісний склад. Серед них були Сергій Коталейчук, Оксана Тюріна, Оксана Горова, Ірина Гамалій, Тетяна Пікуля, Наталія Лазнюк, Сергій Легуша, Олександр Гіда, Оксана Пунько, Андрій Осауленко, Максим Пендюра, Олена Іваненко, Євген Білозьоров, Юлія Максименко, Денис Тихомиров, Ольга Старицька, Андрій Завальний, Наталія Харченко, Юрій Кривицький, Наталія Заяць, Ольга Мінченко, Оксана Лапка [1, с. 17–19; с. 33]. Своєю наполегливою і кропіткою працею, харизмою ними були підготовлені не одна сотня висококваліфікованих юристів та правоохоронців.

Переймаючи позитивний багаторічний досвід золотого ядра кафедри та продовжуючи славетні її традиції щодо наукового пошуку ефективних методів і способів правового виховання здобувачів вищої освіти в системі МВС України був доцент кафедри Сергій Михайлович Легуша. Підтримуючи в

межах функціональних обов'язків тісні зв'язки із закладами вищої освіти та науково-дослідними установами, зокрема Інститутом держави і права ім. В. М. Корецького, під науковим керівництвом доктора юридичних наук, професора Бабкіна Володимира Дмитровича, ним було підготовлено та успішно захищено у 2002 році дисертаційне дослідження «Сутність, функції і механізм правового виховання курсантів вищих навчальних закладів МВС України».

У цій роботі, а згодом в монографії у співавторстві із Супрун М. О. здійснено комплексний аналіз проблеми сутності, функцій і механізму правового виховання здобувачів вищої освіти ЗВО МВС України, визначено поняття правового

виховання курсантів, його мету та завдання, здійснена їх диференціація, розкрито органічний зв'язок освітнього, виховного та розвиваючого характеру навчання; сформульовано загальні та спеціально-професійні принципи, які необхідно використовувати у правовиховній роботі з даною категорією населення; здійснено аналіз засобів, форм і методів правового виховання курсантів, сформульовано критерії ефективності правового виховання і підготовки курсантів у тому числі й до дій в екстремальних ситуаціях [2, с. 61–63].

Ця робота і до сьогодні є актуальною та користується великою популярністю серед молодих науковців і знаходить відображення у роботах: Р. Андрусишин «Поняття та сутність правового виховання» (2016), де відображено за С. Легушею, функції правового виховання; О. Нестеренко, «Правове виховання у сучасному суспільстві: теоретико-компаративіське дослідження» (2019), опирається на дослідження С. Легуши, та використовує ці дослідження для порівняння; К. Бойправ, В. Кондратьєв, «Правове виховання як засіб формування правової свідомості населення України», спираючись на С. Легушу, розкривають необхідність правового виховання населення. Також науковця Сергія Легушу у своїх роботах з проблем правового виховання і культури молодіжного середовища згадують: Федосєєва С. В., Осташова В. О., Черкашин А. І., Іванюта Н. В., Чорней В. С., Орлова О. О., Власенко В. П., Мозоль Н. І. та інші [19; 20–24].

Спираючись на вище сказане, стає зрозуміло, що спадщина науковця С. М. Легуши є великим надбанням для розвитку юридичної науки та дослідження сутності виховання у різних його формах та проявах, не дивлячись на те, що змінюються часи, обставини, покоління, суспільство...

Всі ті здобутки, що зазначені вище, не мали би місця без справжніх фахівців своєї справи, творчих, душевних та відкритих до обговорення науково-педагогічних працівників, ветеранів кафедри, заслужених працівників, які й далі працюють

в стінах академії та різних науково-дослідних інституціях. Це те наукове ядро, яких хвилювало і далі хвилює майбутнє наших вихованців й доля держави Україна. Вони прагнули і прагнуть

сформувати високоосвічену Особистість, з глибокими моральними засадами, шаную до батьків, людини, як найвищої соціальної цінності та любові до Батьківщини.

На жаль, уже немає серед нас знаних педагогів-виховників Дмитра Тихоновича Яковенка, Тамари Устимівни Воробейкової, Олексія Федоровича Граніна, Олексія Михайловича Карпова, Володимира Володимировича Копейчикова, Сергія Леонідовича Лисенкова, Сергія Михайловича Легуші, Олександра Геннадійовича Мурашина, Юрія Михайловича Бондаря, Олега Федоровича Фрицького, але зберігаючи духовні традиції, кафедра щороку проводить наукові заходи залучаючи до них талановитих здобувачів вищої освіти академії, співробітників та науковців, аспірантів і докторантів академії, інших закладів вищої освіти, наукових установ та організацій, присвячені пам'яті цим видатним науковцям [10; 11]. На зміну їм приходять молоді працівники, які вносять свіжий подих та нове бачення в розвиток кафедри, методик викладання і виховання, при цьому неодмінно зберігаючи багаторічне надбання попередників.

Згадаємо і вклонимося нашим фундаторам, академікам, професорам і доцентам, викладачам, які сформували крізь роки потужний колектив в стінах академії [1, с. 20].

Список використаних джерел

1. Здобутки кафедри теорії держави та права крізь призму сторічного поступу Національної академії внутрішніх справ : матеріали круглого столу. К. : Маслаков, 2021. 176 с.

2. Легуша С. С., Супрун М. О. Правове виховання курсантів вищих навчальних закладів МВС України: сутність, функції та механізм : монографія. Київ : Київ. юр. ін-т, 2005. 265 с.

3. Котюк В. О. Теорія права: Курс лекцій : навч. посіб. для юрид. фак. вузів. К. : Вентурі, 1996. 208 с.

4. Касьяненко М. Д. Педагогіка співробітництва : навч. посіб. К. : Вища школа, 1993. 320 с.

5. Класична педагогіка: навч. посіб. / Л. С. Нечипоренко, Я. В. Подоляк, В. Г. Паснюк. Х. : Основа, 1998. 419 с.

6. Чефранов В. А. Правовое сознание как разновидность социального отражения (философско-методологический очерк). К. : Вища школа, 1976. 210 с.

7. Каптарь В. С. Правовое воспитание как средство активизации человеческого фактора : автореф. дис. ... канд. филос. наук. Кишенев, 1989. 19 с.

8. Штангрет М. Й. Правове виховання як засіб національної безпеки: філософський аспект. *Вісник Одеського інституту внутрішніх справ*. 1999. № 1. С. 130–135.

9. Столяренко А. М. Юридическая педагогика : курс лекций. М. : ЭКМОС, 2000. 496 с.

10. Кафедра теорія держави та права: етапи становлення та перспективи розвитку. Матеріали науково-теоретичної конференції / редкол.: А. М. Завальний, Н. В. Лазнюк, Д. О. Тихомиров. К. : НАВС, 2016. 198 с.

11. Права людини і поліція у сучасному світі : матеріали круглого столу, присв. пам'яті С.Л. Лисенкова / редкол.: А.М. Завальний, Н.В. Лазнюк, М.М. Пендюра, Д.О. Тихомиров. К. : НАВС, 2018. 285 с.

12. Пендюра М. М., Українчук О. В. Проблемні аспекти виховання духовності особистості як необхідної складової соціальної безпеки України. *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право*. 2011. № 4. С. 116–120.

13. Бабкин В. Д. Правовое воспитание студентов. К. : Вища школа, 1983. 53 с.

14. Головченко В. В., Неліп Г. І., Неліп М. І. Правове виховання учнівської молоді: питання методології та методики. К. : Наук, думка, 1993. 140 с.

15. Козюбра Н. И., Оксамытний В. В., Рабинович П. М. и др. Правовое воспитание молодежи. К. : Наук, думка, 1985. 319 с.

16. Федик Є. І. Формування правової культури студентів-юристів: теоретичні та прикладні аспекти (на матеріалах діяльності навчальних закладів з підготовки молодших спеціалістів): автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 1996. 19 с.

17. Регульський В. Л. Підготовка висококваліфікованих спеціалістів – першочергове завдання вищого навчального закладу МВС. *Підготовка кадрів вищої кваліфікації для органів внутрішніх справ України*. Львів: 1995. С. 3–8.

18. Сливка С. С., Рудницький М. І., Підгурський М. Т. та ін. Формування правосвідомості юриста. Львів: ЛІВС, 1997. 96 с.

19. Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого. URL: <https://nlu.org.ua/>.

20. Власенко В. П. Правова культура працівників міліції в сучасних умовах (аксіологічний аспект) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. К., 2013. 20 с.

21. Власенко В. П. Конструктивна роль правової культури у формуванні громадянського суспільства. *Митна справа*. 2012. № 1 (79). Ч. 2. Кн. 1. С. 7–14.

22. Мозоль Н. І. Освоюємо нові форми виховної й просвітницької роботи. *Європейське право і європейська правова освіта – пріоритетні напрями підготовки вітчизняних фахівців права* : матеріали наук.-теорет. семінару (14 трав. 2014 р.). Вип. 3 / редкол.: О.І. Осауленко (голова), Ю.М. Бондар (відп. ред.), М.Г. Братасюк, С.Д. Гусарев, А.М. Завальний, Н.І. Мозоль, О.Г. Мурашин, А.Ю. Олійник, О.В. Чернецька, Б.Ф. Чміль. К. : НАВС, 2014. С. 87–88.

23. Тацій В. Я. Правове виховання студентства як елемент формування правової держави. *Виховання в контексті соціально адаптації студентства* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф.-семінару кер ВНЗ та вчених дослідників із пробл. виховання студентства в сучасних умовах (7 листоп. 2003 р.). Ч. 1. Х., 2003. С. 228–235.

24. Орлова О. О. Правове виховання і роль міліції у його здійсненні на сучасному етапі розвитку суспільства (теоретичні та прикладні аспекти) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. К., 2008. 20 с.